

Remissvar

Dnr 2024-032

2024-02-07

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Ökade möjligheter till omställningsstudiestöd för personer inom bristyrken

U2024/00081

SAMMANFATTNING

Konjunkturinstitutet anser att det saknas en tillräcklig motivation för förslaget i promemorian. Det är inte tydligt varför det vore samhällsekonomiskt effektivt att personer som redan är väletablerade på arbetsmarknaden inom bristyrken ska ha samma tillgång till omställningsstudiestöd som de individer som behöver stärka sin ställning på arbetsmarknaden utifrån en svagare position. Konjunkturinstitutet avstyrker därför förslaget i dess nuvarande utformning.

Omställningsstudiestödet är ett rättighetsbaserat stöd

Syftet med omställningsstudiestödet är att stärka individers framtida ställning på arbetsmarknaden samtidigt som en avvägning görs rörande arbetsmarknadens behov av kompetensförsörjning. I vidare mening syftar omställningsstudiestödet till kompletterande utbildning över livscykeln. Strukturomvandling och teknisk utveckling gör att efterfrågan på olika kompetenser ändras över tid vilket gör det centralt att individer har möjlighet att stärka sitt humankapital även senare i livet. En sådan mekanism har troligtvis även en positiv effekt på Sveriges långsiktiga produktivitetstillväxt.

Enligt nuvarande praxis bedöms en ansökan rörande omställningsstudiestöd utifrån ett antal kriterier. Dels ska personen vara etablerad på arbetsmarknaden, dels ska den tilltänkta utbildningen stärka individens allmänna ställning på arbetsmarknaden i framtiden. I denna bedömning har Överklagandenämnden för studiestöd (ÖKS) slagit fast att CSN även bör betrakta personens nuvarande yrkesområde. I korthet innebär nuvarande praxis att en person som redan har en stark ställning på arbetsmarknaden och som arbetar inom ett bristyrke, men som vill skola om sig till ett annat yrke där det också råder brist har svårare att erhålla omställningsstudiestöd. Detta i jämförelse med en person som utbildar sig till samma nya bristyrke men där personen tidigare inte var sysselsatt inom ett bristyrke. Enligt förslaget från Utbildningsdepartementet ska enbart det framtida yrkesområdet beaktas vid ansökan och huruvida detta stärker den studerandes ställning på arbetsmarknaden – inte det nuvarande yrkesområdet.

Det är centralt att påminna sig om att omställningsstudiestödet inte är ett rättighetsbaserat stöd utan något som kan beviljas utifrån ett givet anslag. När pengarna är slut kan inga fler personer erhålla omställningsstudiestöd för en given tidsperiod. Av den anledningen måste det finnas en prioriteringsordning. Det är också så att CSN hittills har haft stora problem med att handlägga ärenden rörande omställningsstudiestöd. Nu har myndigheten nyligen

föreslagit ett antal regelförändringar för att automatisera handläggningsprocessen, men frågan kvarstår hur snabbt arbetet kan skalas upp.

Motiveringen varför omställningsstudiestöd ska ges till nya grupper kan förbättras

Utbildningsdepartementet menar att den nuvarande utformningen av omställningsstudiestödet skapar inläsningseffekter för de individer som arbetar inom bristyrken. Vidare resonerar promemorian att det visserligen kan innebära att kompetensförsörjningen försämras om grupper som redan är verksamma inom ett bristyrke ges samma rätt till omställningsstudiestöd. Här är promemorian en aning oklar. Konjunkturinstitutets läsning av förslaget är att Utbildningsdepartementet vill att omställningsstudiestöd ska kunna ges till individer som redan är etablerade inom ett bristyrke om dessa individer vill ställa om till ett yrkesområde där det råder mindre brist – men likväl en brist. Motiveringen är att ”det måste (dock) anses vara viktigare att omställningsstudiestödet bidrar till en dynamisk arbetsmarknad genom att underlätta för arbetstagare inom alla områden att ställa om till nya arbetsområden (sid. 13)” Promemorian menar att detta är en viktig pusselbit för Sveriges framtida kompetensförsörjning.

Argumentet är en aning vagt och det är inte helt tydligt i nuläget vad det primära målet med förslaget är. Är det kompetensförsörjningen som är det centrala eller är det individens frihet att få byta yrke? Från ett samhällsekonomiskt perspektiv är det inte uppenbart att det är samhällsekonomiskt effektivt att individer som är etablerade på arbetsmarknaden inom bristyrken ska byta yrke senare i livet till ett annat. Individer har både allmänt och sektorsspecifikt humankapital och givet att individer väljer att ställa om till ett nytt yrkesområde riskerar samhället att gå miste om kompetens som tillkommer över tid i yrket. Det är inte heller uppenbart att detta stärker kompetensförsörjningen på svensk arbetsmarknad eftersom kompetensförsörjningen riskerar att försämras för vissa sektorer.

Individer har givetvis rätt att ställa om och byta yrke mitt i livet. Frågan är dock om just omställningsstudiestödet i alla lägen ska kunna användas för detta ändamål. Det finns redan idag ett omfattande studiestödssystem med bidrag och lån via CSN där studiemedel kan beviljas upp till 61 års ålder. Omställningsstudiestödet ger i normalfallet en högre ersättning per månad givet att individen uppfyller villkoren i jämförelse med det ordinarie studiemedlet. Eftersom syftet med omställningsstudiestödet är att täcka arbetsmarknadens behov av kompetensförsörjning är det rimligt att en bredare prövning görs i förhållande till arbetsmarknadens behov. Konjunkturinstitutet menar därför att förslaget behöver analyseras vidare och att argumentationen i promemorian kan förbättras. Myndigheten avstyrker därför förslaget i dess nuvarande utformning.

Beslut i detta ärende har fattats av generaldirektör Albin Kainelainen. Föredragande har varit Linuz Aggeborn

Albin Kainelainen
Generaldirektör